

# UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 28 października 2021 r. Sąd Rejonowy w K. stwierdził, że spadek po Z. Ś. (1) zmarłej (...) w D., której ostatnim miejscem zwykłego pobytu były D. na podstawie ustawy nabył wnuk M. G. (syn J. i H.) w całości.

Podstawą wydanego orzeczenia były ustalenia faktyczne, zgodnie z którymi spadkodawczyni Z. Ś. (1) będąc wdową, zmarła w dniu 12 lipca 2020 r. w D.. Spadkodawczyni miała wyłącznie czworo dzieci z jednego małżeństwa: H. G., która zmarła w dniu (...), I. S., która zmarła (...), T. Ś., który zmarł w dniu (...) i Z. Ś. (2), który zmarł (...). W dniu 5 września 2012 r. Z. Ś. (2) i spadkodawczyni zawarli umowę zrzeczenia się dziedziczenia, na podstawie której Z. Ś. (2) zrzekł się dziedziczenia po matce. Zrzeczenie obejmowało również zstępnych Z. Ś. (2). Taką samą umowę w dniu 5 września 2012 r. zawarła ze spadkodawczynią I. S., zrzekając się dziedziczenia po matce, które obejmowało jej zstępnych. H. G. miała jednego syna M. G., z kolei T. Ś. miał jednego syna S. Ś..

Sąd Rejonowy ustalił ponadto, że spadkodawczyni w dniu 21 sierpnia 2012 r. sporządziła testament notarialny, powołując do spadku po sobie swoją córkę H. G. w całości. Jednocześnie wydziedziczyła swojego wnuka S. Ś.. Spadkodawczyni sporządziła testament będąc w pełni sprawna umysłowo, podejmując decyzję swobodnie bez przymusu kogokolwiek.

Przy powyższych ustaleniach faktycznych, Sąd I instancji zwrócił uwagę, że spadkodawczyni sporządziła testament w dniu 21 sierpnia 2012 r. przed notariuszem i powołała w nim do spadku po sobie swoją córkę H. G., która jednak zmarła przed spadkodawczynią, bo w dniu 22 kwietnia 2016 r. Powołując się na przepis art. 927 § 1 k.c. Sąd Rejonowy wskazał, że nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku, a w związku z tym córka spadkodawczyni H. G. nie mogła po niej dziedziczyć, natomiast w jej miejsce zgodnie z art. 931 § 2 k.c. wstąpił zstępny H. G. – wnioskodawca M. G.. W testamencie notarialnym z dnia 21 sierpnia 2012 r. spadkodawczyni dokonała wydziedziczenia swego wnuka – uczestnika S. Ś. – syna T. Ś., który wstąpił w miejsce swego ojca również na podstawie art. 931 § 2 k.c., ponieważ T. Ś. zmarł przed spadkodawczynią 18 maja 2000 r.

S. Ś., choć nie został wskazany przez wnioskodawcę jako uczestnik postępowania, został wezwany do udziału w sprawie w charakterze uczestnika postępowania, ponieważ wydziedziczenie nie stanowi podstawy do traktowania wydziedziczonego tak, jakby nie dożył otwarcia spadku. Sąd Rejonowy wskazał, że wydziedziczenie to zgodnie z przepisem art. 1008 k.c. pozbawienie przez spadkodawcę w testamencie zstępnych, małżonka i rodziców zachowku z przyczyn określonych w pkt 1 - 3 tego przepisu. Zstępni wydziedziczonego zstępnego są uprawnieni do zachowku, chociażby przeżył on spadkodawcę, co wynika z art. 1011 k.c., ale przepis ten nie stanowi o tym, że stają się, w wyniku wydziedziczenia w miejsce wydziedziczonego, uczestnikami postępowania w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, ponieważ nie są zainteresowani. Wobec tego Sąd Rejonowy wskazał, że zstępna wydziedziczonego zstępnego – w tym przypadku córka S. Ś. - nie jest i nie może być uczestnikiem postępowania spadkowego w sprawie po prababce, ponieważ uczestnikiem postępowania jako spadkobierca ustawy jest S. Ś. – wnuk spadkodawczyni.

Sąd Rejonowy wskazał również, że choć rozrządzenie testamentowe w zakresie powołania do spadku H. G. jest obecnie bezprzedmiotowe, to pozostało oświadczenie o wydziedziczeniu wnuka S. Ś.. Wolą spadkodawczyni było, by dziedziczyła po niej córka, a wnuk został pozbawiony nawet zachowku. Skoro spadkobierczyni testamentowa nie dożyła otwarcia spadku po Z. Ś. (1), to oświadczenie woli spadkodawczyni w zakresie wydziedziczenia należało zinterpretować jako testament negatywny, a więc taki, na mocy którego spadkodawczyni wyłączyła wnuka od dziedziczenia po sobie. „Wydziedziczenie, jako dalej idące, zawsze natomiast wywołuje skutki tożsame ze skutkami testamentu negatywnego.” J. C., J. K. [w:] Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany, red. P. N., LEX/el. 2021, art. 1008. Skoro spadkodawczyni wydziedziczyła wnuka, to jej wolą było, by ten w ogóle po niej nie dziedziczył i z tego względu sąd uznał, że uczestnik nie dochodzi do dziedziczenia po niej jako spadkobierca ustawy, na podstawie testamentu negatywnego zawartego w wydziedziczeniu.

Testament z dnia 21 sierpnia 2012 r. nie budził wątpliwości w kontekście jego ważności. Z przeprowadzonych dowodów wynika, że spadkodawczyni świadomie i swobodnie podjęła decyzję o sporządzeniu testamentu danej treści. W chwili

testowania była zdrowa, nie działała pod wpływem błędu, ani groźby. W zakresie umów zrzeczenia się dziedziczenia Sąd I instancji stwierdził, że dzieci spadkodawczyni: I. S. i Z. Ś. (2) zawarły ze spadkodawczynią umowy zrzeczenia się dziedziczenia. Zgodnie z art. 1048 k.c. spadkobierca ustawowy może przez umowę z przyszłym spadkodawcą zrzec się dziedziczenia po nim. Umowa taka powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. Natomiast w przepisie art.1049 k.c. wskazano, że zrzeczenie się dziedziczenia obejmuje również zstępnych zrzekającego się, chyba że umówiono się inaczej. Zrzekający się oraz jego zstępni, których obejmuje zrzeczenie się dziedziczenia, zostają wyłączeni od dziedziczenia, tak jakby nie dożyli otwarcia spadku.

Umowy o zrzeczeniu się dziedziczenia zostały zawarte w przepisanej formie, dzieci I. S. i Z. Ś. (2) nie dochodzą do dziedziczenia, ponieważ nie ma postanowienia odmiennego w tym zakresie, a więc zostali wyłączeni od dziedziczenia tak, jakby nie dożyli otwarcia spadku. Mając na względzie powyższe, Sąd Rejonowy w K. stwierdził na podstawie art. 931 § 2 k.c. w zw. z art. 931 § 1 k.c., że spadek w całości nabył wnuk spadkodawczyni M. G..

Apelację od powyższego postanowienia wywiódł uczestnik postępowania S. Ś., który zaskarżył orzeczenie w całości i zarzucił mu:

- naruszenie art. 379 pkt 5 k.p.c. w zw. z art. 510 § 1 i 2 k.p.c., poprzez nie wezwanie do udziału w sprawie w charakterze uczestniczki postępowania małoletniej J. Ś., będącej zstępną wydziedziczonego S. Ś., podczas gdy małoletnia J. Ś. jako należąca do kręgu spadkobierców ustawowych po zmarłej Z. Ś. (1) jest zainteresowaną w sprawie i powinna móc w niej uczestniczyć, nawet jeśli wnioskodawca nie wskazał jej we wniosku jako uczestniczki postępowania,

- błąd w ustaleniach faktycznych w przedmiocie kręgu spadkobierców ustawowych po zmarłej Z. Ś. (1), poprzez pominięcie zstępnej wydziedziczonego uczestnika postępowania,

- naruszenie art. 931 § 2 k.c. poprzez przyjęcie, że w przypadku testamentu negatywnego wyłączony od dziedziczenia zstępny S. Ś. nie jest traktowany tak jakby nie dożył otwarcia spadku, a dalsza zstępna małoletnia J. Ś. urodzona (...)  
- a więc jeszcze za życia spadkodawczyni - nie wchodzi w miejsce wyłączonego od dziedziczenia zstępnego S. Ś.,

- naruszenie art. 948 § 1 i 2 k.c. poprzez błędną wykładnię treści testamentu sporządzonego przez Z. Ś. (1) w formie aktu notarialnego z 21.08.2012 r., czego skutkiem było przyjęcie, że wolą Z. Ś. (1) było wyłączenie od dziedziczenia również małoletniej J. Ś.,

- naruszenie art. 1011 k.c. poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie poprzez przyjęcie, że z przepisu tego wynika, iż wydziedziczony zstępny nie może być traktowany tak, jakby nie dożył otwarcia spadku, a zstępni wydziedziczonego zstępnego nie dochodzą do dziedziczenia ustawowego po spadkodawcy, co pozostaje w sprzeczności ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w uchwale z 3.012.2015 r., III CZP 85/15;

Mając na uwadze powyższe zarzuty, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania .

### **Sąd Okręgowy zważył:**

Apelacja okazała się zasadna, co w rezultacie musiało doprowadzić do wydania orzeczenia o charakterze kasatoryjnym.

Na wstępie należy przypomnieć, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd jest związany wnioskiem jedynie co do osoby spadkodawcy. Krąg spadkobierców oraz sposób dziedziczenia jest ustalany z urzędu zgodnie z art. 670 k.p.c. i 677 k.p.c.

Według art. 670 k.p.c. sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą i – stosownie do art. 677 k.p.c. – stwierdza nabycie spadku przez spadkobierców, choćby były nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. Obowiązek badania przez sąd z urzędu, kto jest spadkobiercą, dotyczy spadkobierców zarówno powołanych do spadku z ustawy, jak i z testamentu. W orzecznictwie wskazuje się na to, że sąd ma obowiązek działać aktywnie w celu ustalenia kręgu spadkobierców i sposobu dziedziczenia (postanowienie SN z 29.11.2017 r., II CSK 88/17, LEX nr 2420322).

W niniejszej sprawie prawidłowo Sąd Rejonowy ustalił, że spadkodawczyni sporządziła testament w dniu 21 sierpnia 2012 r. przed notariuszem (Rep. (...)), w którym powołała do spadku po sobie swoją córkę H. G., która jednak zmarła przed spadkodawczynią, bo w dniu 22 kwietnia 2016 r. Prawidłowo także Sąd Rejonowy przyjął, że w jej miejsce zgodnie z art. 931 § 2 k.c. wstąpił zstępny H. G. – wnioskodawca M. G.. W przedmiotowym testamencie notarialnym spadkodawczyni dokonała również wydziedziczenia swego wnuka – uczestnika postępowania - S. Ś., który wstąpił w miejsce swego ojca T. Ś., ponieważ zmarł on przed spadkodawczynią 18 maja 2000 r. S. Ś. został wprawdzie wezwany do udziału w sprawie w charakterze uczestnika postępowania, jednakże Sąd I instancji wadliwie wskazał, że zstępna wydziedziczona S. Ś. - małoletnia J. Ś. - nie jest i nie może być uczestnikiem postępowania spadkowego w sprawie po prababce, ponieważ uczestnikiem postępowania jako spadkobierca ustawowy jest S. Ś. – wnuk spadkodawczyni. W ocenie Sądu Okręgowego w rozpoznawanej sprawie nie brali udziału wszyscy spadkobiercy Z. Ś. (1). Nie oznacza to jednak, jak tego chce składający apelację, by był zasadny zarzutu nieważności postępowania. W okolicznościach niniejszej sprawy Sąd Odwoławczy nie stwierdził nieważności postępowania wynikającej z art. 379 pkt 5 k.p.c., bowiem niewzięcie przez zainteresowanego udziału w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu nieprocesowym nie powoduje nieważności postępowania (uchwała SN z 20 kwietnia 2019 r. sygn. akt. III CZP 112/09).

Tym nie mniej Sąd Rejonowy ustalił, że spadek po spadkodawcy na podstawie ustawy nabył wnuk M. G., podczas gdy w postępowaniu brali udział jedynie M. G. i S. Ś.. Taka sytuacja oznaczała w przedmiotowej sprawie naruszenie art. 510 k.p.c. w związku z art. 670 k.p.c., co w rezultacie wpływa na treść zaskarżonego orzeczenia. Zgodnie bowiem ze stanowiskiem judykatury udział spadkowy, który przypadłby z ustawy wydziedziczonemu przez spadkodawcę jego dziecku, przypada zstępnym wydziedziczonemu. Wydziedziczenie zstępnego prowadzi jedynie do pozbawienia go zachowku bez wyłączenia dziedziczenia jego zstępnych na podstawie ustawy. Skutki wydziedziczenia dotyczą wyłącznie osoby wydziedziczonego, a nie jego zstępnych (art. 1011 k.c.), toteż zstępni wydziedziczonego dziedziczą po nim na podstawie ustawy tak, jak gdyby nie dożył otwarcia spadku. Zstępni wydziedziczonego mogą być oczywiście wydziedziczeni osobnym aktem spadkodawcy (jednak na chwilę obecną brak podstaw do uznania, że doszło do skutecznego wydziedziczenia J. Ś.). Gdy testator nie powołał innych spadkobierców, dochodzi do dziedziczenia na podstawie ustawy, a wydziedziczonego należy traktować tak, jak gdyby nie dożył otwarcia spadku, jego zstępni zatem nabywają przypadający mu udział spadkowy ex lege (por. uchwała SN z 3.12.2015 r. III CZP 85/15). Powołana uchwała SN, jest wprawdzie niekiedy krytykowana w nauce prawa, głównie w warstwie językowej (por. np. P. K. czy M.R. P. – w glosach do wskazanej uchwały - obie dostępne w systemie informacji LEX), lecz przyjęte w niej rozumowanie wydaje się utrwalone w judykaturze – (por. np. SN w orzeczeniu z 28.05.1971 r III CZP 5/71). Poglądy SN w tej mierze podziela również Sąd Okręgowy w składzie orzekającym, choć trzeba zaznaczyć, że i pozostałe składy również je aprobują (por. np. uzasadnienie do postanowienia SO w Świdnicy z dnia 5.06.2018 r II Ca 219/18 Lex nr 2506024). Już zatem z tego względu należy uznać, że wykładnia przepisów wskazanych jako podstawa zaskarżonego orzeczenia Sądu Rejonowego nie uwzględnia ww. poglądów, które są utrwalone i przekonujące, a to prowadzi w rezultacie do wadliwego ustalenia kręgu zainteresowanych i wadliwości w ustaleniu osób dochodzących do dziedziczenia po zmarłej Z. Ś. (1).

Mając na uwadze powyższe, Sąd Okręgowy, na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu w Kłodzku do ponownego rozpoznania. Orzekając ponownie, Sąd Rejonowy podejmie czynności w celu ustalenia prawidłowego kręgu osób zainteresowanych, ustali kto dziedziczy po spadkodawczyni mając na uwadze wyrażony wyżej pogląd prawny, a następnie stwierdzi nabycie spadku stosownie do poczynionych ustaleń.